folklor/edebiyat, cilt:20, sayı:79, 2014/3

ÜÇ ÇARIN HİZMETİNDE BİR İSTANBULLU

E.Zeynep Günal*

Fyodor A. Emin (~1735-1770) 18.yüzyıl Rus edebiyatının** Kantemir, Lomonosov, Sumarokov, Novikov, Fonvizin ve Çulkov gibi şair ve yazarlarının gölgesinde kalan, hatta çağdaşları tarafından edebiyatçı olarak pek ciddiye alınmadığı söylenebilecek, ancak bir o kadar üretken ve gizemli tek yazarıdır. Yedi yılda roman ve çeviri türünde yirmi beş kitap ortaya koyan Emin, Rus edebiyat dünyasına klasisizmin ciddiyetle dolu, devletçi ve yetkinlikçi özelliklerine karşılık sentimentalizmin filizlendiği, halkçı anlayışın sesini yükselttiği ve gazetelerin o güne değin verilen yapıtlara hiciv yoluyla ateş açtığı, düzyazı sanatının henüz küçümsendiği bir dönemde cesaretle girmiştir.

Bu dönemde klasisizm taraftarları, sınırlı teması ve dar kapsamlı bireyselliği nedeniyle düz yazı türüne hem umursamazlık, hem de önyargıyla yaklaşmaktadırlar. Klasikler için düz yazı türünde tek istisna Fénelon'un politik devletçi "Télémaque" romanıdır. Bununla birlikte el yazması öykü ve romanlar taşralı soylular, tüccarlar, yarı zengin şehirliler ve ayrıcalıklı köylü kesim arasında son derece popülerdir. Basılı

* Prof. Dr., Gazi Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi

** Detaylı bilgi için bkz.: İnanır Emine, I.Petro ve II.Yekaterina'nın Kanatları Altında XVIII.yy.Rus Edebiyatı, İskenderiye Yayınları, 2008.

düzyazı edebiyatında ise çeviriler çok önemli bir yer tutmaktadır. Ülkenin sosyal yaşamındaki değişimlerin edebiyatı da yönlendirdiği 18.yüzyılın ikinci yarısında, dünya edebiyatındaki düzyazı sanatının önde gelen örneklerinin Rusça çevirileri de yayımlanır. Böylece soylu kesimden olmayan ve yabancı dil bilmeyen Rus okuyucusu "Binbir Gece Masalları", "Don Quijote" ve "Robinson Crusoe" gibi yapıtları Le Sage, Prévôt, Scarron, Voltaire, Rousseau, Swift, Fielding, Richardson, Stern ve Goethe'yi tanıma fırsatı bulur. 60'lı yıllardan itibaren de özgün Rus romanları kaleme alınmaya başlanır. (Blagoy, 1955: 365-367).

Rus roman sanatının ilk örneklerini veren Emin iç dinamiklerinin görünmez bir fırtınayla sarsıldığı, aşağı tabakadan olanlar arasında popülerleşen düz yazı yapıtların, D.D.Blagoy'un vurguladığı gibi soylu kesime karşı çıktığı ve demokratik eğilimlerin duyumsandığı bu ortama 1763'de İtalyancadan çevirdiği "Talihsiz Floridor, Racalmuto Prensi Hakkında Bir Öykü"yle (Beşçastnoy Floridor, istoriya o printse rakalmutskom) adım atar. Bunun hemen ardından taklit mi yoksa çeviri mi olduğu konusunda şüphe duyulan, ancak sanatçının kendisinin Portekizceden çeviri olduğunu belirttiği "Sevda Bahçesi ya da Kamber ve Arisena'nın Yenilmez Sadakati" (Lyubovnıy vertograd ili nepreoborimoe postoyanstvo Kambera i Arisenı) adlı yapıtı yayımlanır. Okurun beğenisini kazandığı içindir ki, yapıtın iki kez baskısı yapılır. Edebiyat bilimci Blagoy'a göre, tüm özelliklerine bakıldığında yapıt Emin'in kaleminden çıkmış olmalıdır ve Avrupalı aşk-macera romanlarının etkisiyle yazılmış bir tür "kendini deneme" niteliğindedir (Blagoy, 1955: 368). Bunları üç kez baskısı yapılan ve o sıralarda henüz bir çocuk olan ünlü Rus sentimentalist yazar N.M. Karamzin'in de okuduğu "Vefasız Talih ya da Miramond'un Maceraları" (Nepostoyannaya fortuna ili pohojdenie Miramonda, 1763), devlet ve politik ahlak öğretisi üzerine yazılmış ilk Rus romanı örneği olan "Femistokl'un Maceraları" (Priklyuçeniya Femistokla, 1763), iki kez basılan "Ödüllendirilmiş Sadakat ya da Lizark ve Sarmanda'nın Maceraları" (Nagrajdyonnaya postoyannost' ili priklyuçeniya Lizarka i Sarmandı, 1763 ve 1788), "Düz Yazı Biçiminde Ahlak Dersi Veren Fabller" (Nravouçitel'nıe basni v proze, 1764), "Markiz de Toledo'nun Acıklı Aşkı" (Gorestnaya lyubov' markiza De Toledo, 1764), sanatçının kölelik sistemi üzerine düşüncelerini de dile getirdiği "Ernest ve Dorovara'nın Mektupları" (Pis'ma Ernesta i Dorovarı, 1766), Fransızcadan çevirdiği "Rahip Solignac'ın Derlediği Leh Tarihi" (İstoriya pol'skaya, soçineniya abbata Solinyaka, 1766) ve Rus araştırmacılar tarafından en önemli çalışması kabul edilen, ancak 1213 yılına kadar olan dönemi kaleme alabildiği "Rusya Tarihi" (İstoriya Rossii, 1767-1769) gibi bazı yayınları izler. Emin 1766 yılında altı ay boyunca, yazılarının çoğunu kendisinin yazdığı "Cehennem Postası" (Adskaya Poçta) adlı bir dergi de çıkarır. (Tsimmerman, 1912:230) Kısacık edebiyat yaşamına çok sayıda çeviri ve özgün yapıt sığdırabilen, hatta okuma yazma bilen sıradan halk arasında popüler olduğu için yapıtlarının bazıları birkaç kez basılan Emin'in, Rusya'ya 1761'de geldiğini ve Rusçayı sonradan öğrendiğini bilmek oldukça şaşırtıcıdır. Daha şaşırtıcı olan ise Emin'in, gün ışığına çıkarılan arşiv belgelerine rağmen, yaşam öyküsü açısından gizemini günümüzde de hâlâ koruyabilmesidir. Emin'in yaşam öyküsü üzerine

çalışmaları yazarın çağdaşı olan, onu bizzat tanıyan dostları ve 19.yüzyılın Rus edebiyat tarihi araştırmacılarıyla günümüzde Rusya Dışişleri Bakanlığı Devlet arşivlerindeki belgelere ulaşan araştırmacılar tarafından yapılanlar olarak ikiye ayırmak olasıdır. 1898'de araştırmacı A.Lyaşçenko'nun hakkında "Emin'in Rusya'da ortaya çıkışından önceki yaşamı bizim için belirsiz kalmıştır, çünkü başından geçen *kötü maceralar*ı bizzat kendisi farklı biçimlerde anlatmaktadır," (Lyaşçenko, 1898:5) dediği Emin, biyografisinin bir kısmını çağdaşlarına yapıtları aracılığıyla öylesine değişik biçimlerde sunmuş ya da onlara öyle değişik biçimlerde anlatmıştır ki, arşiv belgelerinde bulunan bilgiler bile onun gerçek kimliği ve Rusya'ya gelmeden önce neler yaşadığı konusundaki tüm sorulara yanıt verememiştir.

Emin'in biyografisini oluşturma konusundaki ilk çalışmalar, ölümünün hemen ardından ünlü gazeteci ve yazar N.İ.Novikov, ilk yayıncısı S.L.Kopnin ve yayın haklarını daha sonra Kopnin'den alan M.K.Ovçinnikov tarafından yapılmıştır. Hepsini ilgilendiren ilk soru Emin'in kökeninin ne olduğudur ve her biri buna kendince yanıtlar vermiştir. Novikov'un düzenlediği biyografiye göre Emin, yaklaşık 1735'de Polonya'da ya da Polonya-Rus sınırındaki küçük bir şehirde yoksul bir ailede doğmuştur (Beşenkovski, 1974:187). Yayıncı Kopnin, bir yandan Emin'in söylediklerine dayanarak ve diğer yandan da onun "Kurtuluşa Giden Yol" yapıtında (Put' k spaseniyu, ilk yayın yılı 1806) ek olarak yer alan bölümden edindiği bilgileri kullanarak bir biyografi oluşturur. Buna göre, Emin 1735'de Türk sınırında küçük bir Macar kasabası olan Lippa'da dünyaya gelmiştir ve babası Macar, annesi Leh'tir (Beşenkovski, 1974:187). Ovçinnikov ise, Emin'i çocukluk yıllarından tanıyan güvenilir bir kişinin söylediklerini kullanır. Bu eski tanıdığa göre Emin, onunla birlikte Kiev Akademisi'nde Latince öğrenmiş gramer, retorik, felsefe ve din dersleri görmüştür. Yani Emin, aslında, ya Rusya'da ya da Kiev yakınlarındaki bir Leh köyünde doğmuştur (Beşenkovski, 1974:187).

Novikov'un ve Kopnin'in, Emin'in daha sonraki yılları için verdikleri bilgiler benzerlikler taşımaktadır. Novikov'a göre bir Cizvit papazı Emin'e, Latince ve o dönemde okullarda okutulan tüm konuları öğretmiş, beraberinde Avrupa ve Asya'ya geziye götürmüş ancak Türkiye'de başlarına nahoş bir olay gelmiş, bu olay sonucunda sonsuza dek esir kalmaktansa Müslümanlığı kabul etmiş ve yeniçeri olmuştur. Kopnin, 'keskin zekâsı ve başarısıyla' öğretmenlerin dikkatini çeken Emin'in bir Cizvit okulunda öğrenim gördüğünü ve misyoner olarak Asya'ya giden bir öğretmeninin onu yanına aldığını belirtir. Kopnin'in oluşturduğu biyografinin devamı Novikov'unkiyle aynıdır. Ovçinnikov ise 'güvenilir dostun' bilgilerine dayanarak Emin'in Kiev'deki bir din okulunda öğrenim gördüğünden, yolculuk yapmayı sevdiği için Kiev'den ayrıldığından ve daha sonraları kulaklarına 'İstanbul'da bulunduğu bilgisinin geldiğinden söz etmektedir (Beşenkovski, 1974:187). 1873 yılında konu üzerine analiz bağlamında ilk kez çalışan ve kendinden sonraki tüm araştırmacıları da etkileyen M.N.Longinov, Emin'in kökeni ve sonraki yaşamıyla ilgili bilgilerin ortak verilerini aşağıdaki gibi değerlendirir: "1. Emin'in anne ve babası Rus değillerdi. 2. Rusya'da doğmamıştı. 3. Ortodoks değildi. 4. Yetenekli olduğu için bir şekilde çeşitli konularda bilgi edinmiş ve birkaç dil öğrenmişti.

5. Değişik ülkelere pek çok gezi yapmıştı. 6. Büyük olasılıkla, onu lekeleyecek bir olay yaşamıştı ve kendisiyle ilgili bilgileri bu nedenle karmaşıklaştırıyordu." (Beşenkovski, 1974:189). 1912'de Rus İmparatorluğu Tarih Topluluğu'nun yayımladığı "Rus Biyografi Sözlüğü"nde, Emin'le ilgili bölümü yazan A.Tsimmerman da Longinov'unkine benzer bir saptamada bulunur. Tsimmerman, Emin'in büyük olasılıkla Rusya'da değil Polonya'da doğduğunu, anne ve babasının Rus olmadığını, ilk öğrenimini evde ya da bir Cizvit okulunda aldığını, çok yetenekli olduğu için altı ya da dokuz dil öğrendiğini, çok geniş bir ansiklopedik bilgisi bulunduğunu, farklı ülkelere macera dolu yolculuklar yaptığını ve İstanbul'da başına büyük bir özenle sakladığı kötü bir olay geldiğini, bu nedenle Katoliklikten Müslümanlığa geçtiğini ve yeniçerilik yaptığını dile getirmektedir (Tsimmerman, 1912: 228).

Peki Emin'e Rusya yolu nasıl açılmıştı? Novikov'a göre, Emin yeniçeri olarak Türk topraklarında yaşamaya devam etmesine rağmen, ülkesine dönmeyi düşlemektedir. Bir gün şans eseri bir İngiliz gemisinin kaptanıyla tanışır ve ondan kendisini yanına almasını rica eder. Böylece, Osmanlı İstanbul'undan ayrılarak Londra'ya ulaşır, bir süre burada Mehmet Emin adıyla yaşar ve gerçek dini olan Hıristiyanlığa dönme kararı vererek İngiltere'nin Rusya elçisi prens Golitsın'a başvurur, 1758'de vaftiz edilir ve 1761'de Londra'dan Peterburg'a geçer. Kopnin'in verdiği bilgilerdeki tek farklılık, Emin'in Londra'da Magomet Emin adıyla yaşarken Hıristiyanlıkla ilgili her şeyi incelemesi sonucunda kendince adaletli bulduğu Ortodoksluğa geçmiş olmasından ibarettir (Beşenkovski, 1974:187). Tsimmerman'ın bu konuda yazdıkları bazı ilginç detaylar içermektedir. Emin vaftiz töreninden sonra Fyodor adını almış, Peterburg'a geçerken kendisine elçilikte verilen pasaportta, vaftizden önceki adı Mehmet Yemin kullanılmış ve Rus anne babadan dünyaya geldiği yazılmıştır (Tsimmerman, 1912: 229). Emin'in Rusya'ya giderek orada yaşama isteği, aslında ilgi çekici bir durumdur. Çünkü Rusya'yla doğrudan bağlantısı yoktur. Rusça konusundaki bilgisi için ise Tsimmerman şöyle bir değerlendirme yapar: "Emin'in parlak yetenekleri arasında en şaşırtıcı ve karakteristik olan şey, 1761'de Peterburg'a geldiğinde Rusçayı bilmediği ya da neredeyse hiç bilmediği halde, iki yıl sonra Rus yazarı olması ve Sumarokov'la edebiyat tartışmalarına girişmesidir" (Tsimmerman, 1912:229). Buraya kadar çağdaşlarının ve 19.yüzyılda yaşamış edebiyat tarihçilerinin verdiği bilgiler, Emin'in Osmanlı Türkiye'siyle bağlantısının yalnızca yolculuk yaptığı ve bir süre yaşamak zorunda kaldığı bir ülkeden öteye geçmediği izlenimi vermektedir. Hatta kanıt olarak A.L.Şletser'in, Emin'in Türkçeyi de pek bilmediği üzerine yazdıkları gösterilmektedir (Beşenkovski, 1974:189).

Ancak günümüzde Rusya Dış Politika Arşivi'nde bulunan ve Emin'in kendisine ait belgeler, onun kökeni ile Peterburg'a gelmeden önceki yaşamına ilişkin birinci elden bilgiler sunmaktadır. Söz konusu belgeleri Beşenkovski ve Arzumanova'nın çalışmalarında görmek olasıdır. Bu çalışmalarda verilen bilgilere göre, Emin Peterburg'a yeni geldiği sıralarda Çariçe Yelizaveta'ya İtalyanca yazdığı ve Rusça çevirisi bulunan dilekçesinde, kendisiyle ilgili bilgiler vermekte ve devlet bünyesinde işe alınması ricasında bulunmaktadır: "Dedem doğuştan Polonyalıdır ve Türklerle sınır olan

bölgelerde görev yapan bölüklerde süvari olarak hükümdarın hizmetinde bulunmuştur. Bir olay sonucunda bu bölgeden Boşnak eyaletinin Zvornik şehrine geçmiştir. Arandığı için, yaşamını kurtarmak amacıyla Müslümanlığı kabul etmiş, sonra oranın valisi kısa sürede onun askeri konulardaki ustalığını öğrenince dedemi general yaveri yapmış ve bir çiftlik almasını, bölge savcısının kızıyla evlenmesini sağlamıştır; bu evlilikten babam dünyaya gelmiş ve sözü geçen general valinin sarayında eğitim almıştır. Babasının ölümünden sonra babam, İstanbul'a gelerek Boşnak valiliğinin kendisine geçmesi için çabalamış, satın aldığı esir bir Hıristiyan olan ve kulunuz bendenizi doğuran kadınla evlenmiştir. Bir süre sonra Boşnak valisi olamayacağını anlayan babam, Bâb-ı Âli'nin kendisine uygun gördüğü Lepanto valisi olmakla yetinmek zorunda kalmıştır. Oraya giderken annemle beni İstanbul'da bırakmış ve beş yıl sonra beni yanına almıştır, iyi bildiği Latinceyle Lehçeyi on yıl boyunca bana öğretmiş, sonra İtalyanca öğrenmem için Venedik'e yollamıştır. Oradan döndüğümde, atılan iftiralar sonucunda valilik unvanı elinden alınan ve takımadalardan olan Mettelina'ya sürgün edilen babamı buldum. Babam üç yıl sonra oradan kurtulmanın yolunu bularak Cezayir'e gitmiş ve burada yöneticiyi tanıması nedeniyle, onun tarafından Konstantin ve Bigi eyaletlerinin valisi tayin edilmiş, Cezayir ve Tunus arasında savaş çıkınca Tunus devletine karşı olan birliğin başına *serasker*** ya da başkumandan olarak getirilmiştir. Bu sefer sırasında, şansına, babam yalnızca tüm Tunus'u geçmekle kalmamış, yenilen yöneticinin oğlunu esir alarak yanındaki diğer kişileri ve elde edilen ganimetleri Cezayir beyine, benimle yollamıştır. Ben de yukarıda sözü geçen yöneticinin sarayına hepsini getirdiğimde, süvari birliğinde albaylıkla ödüllendirildim. Babam başkent Cezayir'e geldikten bir süre sonra savaşta aldığı yara nedeniyle öldü, ben kulunuz sözünü ettiğim yöneticiden ayrılma izni alarak İstanbul'a döndüm. Bir süre yanında kaldığım anneme geldiğimde, ona Avrupa ülkelerine gitme ve bana küçük yaştayken öğütlediği gibi Hıristiyanlığı kabul etme niyetimi açıkladım. Her tür şüpheden uzak kalmak için İstanbul'dan İzmir'e geçtim, orada üç bin altınlık mal alarak İsveç gemisine yükledim ve Cebelitarık'a doğru yola çıktım, ama talihsizlik sonucu Salatinolu deniz korsanları gemiyi ele geçirdiler ve Maroc şehri olan Zummura'ya getirdiler. Oranın valisinden, herkes için aynı şekilde işleyen kanunlara sığınan bir Müslüman olarak mallarımı geri istedim, ama bunun yerine benim o malların sahibi değil geminin koruyucusu olduğumdan şüphelenerek beni tutuklamaya ve öldürtmeye kalkıştı. Şansıma valinin kapısında bağlı duran atı görüp üstüne atladım ve oradan beş verst uzaklıktaki Portekiz şehri Marsagam'a kaçtım, orada Türk olduğum için beni köle yapmak isteyen valinin karşısına kısa süre sonra çıkarıldım, Hıristiyan topraklarına din değiştirmek için geldiğimi bildirdim. Sonra vali beni, Portekiz kralının tüm yabancıları bizzat kabul etme geleneği olduğu için sarayına almalarını emrettiği ve Hıristiyan olma niyetimi öğrenince de kendi kardinali Carvallo'ya tüm Hıristiyanlık dogmalarını bana öğretmesini buyurduğu Lizbon'a gönderdi. Bu kardinalin yanında kaldığım birkaç aylık süre içinde bana yalnızca Hıristiyanlık gelenekleri değil, orada

*Bu sözcük aslı İtalyanca olan dilekçede Emin tarafından Türkçe (saraschere) olarak kullanılmıştır. (Beşenkovski, 1974:199)

çoğunluğun konuştuğu Portekizce ve İngilizce de öğretildi. Grek ve Latin kuralları arasındaki farkları öğrendikten sonra, aynı zamanda Rusya'ya gitmeyi ve Ortodoks olmayı çok istediğimden, kralın huzuruna çıktım ve Fransa'ya gitmeme izin verilmesini rica ettim. Onun dinini kabul edersem vaftiz babam olmaya söz veren kral, benim kesin kararlı olduğumu görünce gitmeme izin verdi. Böylece bir İngiliz gemisine binerek Londra'ya doğru yola çıktım, oraya ulaştığım ilk gün Rusya'yı temsil eden elçiye gittim ve onun yanında vaftiz edildim ve yine İngiliz gemisiyle Rusya'ya gönderildim. Buraya geldiğimde elimde bulunan değişik belgeleri Devlet Dışişleri Komisyonuna verdim. Siz yüce imparatorumuzdan, köleniz olarak, Ortodoksluk kurallarına bağlılığımı ve yönetiminizdeki şanlı imparatorluğunuza sığınmama neden olan derin isteği göz önünde bulundurarak, ben zavallı yabancıya merhametinizi göstermenizi Türkçe, İtalyanca, İngilizce, Latince, Portekizce ve Lehçe bilgim nedeniyle yüce imparatorluğunuzda hizmete almanızı, ihtiyaç içinde kalmadan yaşamaya yetecek ve siz majestelerine hizmet edebilecek kadar bir maaşla uygun olduğum göreve tayin etmenizi arz ediyorum." (Beşenkovski, 1974:201)

Emin 1762'de verdiği ve maaşının artmasını talep ettiği belgede ise, kendisini bu kez şu sözlerle tanıtmaktadır: "Devlet Dışişleri Komisyonunun çoktandır bildiği gibi, İstanbul doğumluyum, Türk milliyeti ve kanunundan bir kişi olarak anavatanımı ve albaylık rütbemi terk ederek, Ortodoksluğu kabul etmek ve de bu kabulüm sonucu siz majestelerine sonsuza kadar sadık kalmak üzere majestelerinin devletine geldim. (…)" (Arzumanova, 1961:182). Bu belgelere göre Emin'in birden fazla dil bilmesi, Avrupa edebiyatını yakından tanıması, yabancı ülkelere özellikle Hıristiyan ülkelere yolculuklar yapma cesaretini göstermesi, nihayet ticaretle uğraşması ya da korsanlara esir düşmeseydi ticaretle uğraşacak olması ve İzmir'le bağlantısı onun bir Levanten olduğu düşüncesini ileri sürme hakkı vermektedir. Zira Beşenkovski, çalışmasında L.V.Pumpyanski'nin "Türkiye'deki Polonyalıların Yaşamı" (O jizni polyakov v Turtsii, 1935) adlı makalesinden yola çıkarak, Emin'in İtalya'da öğrenim görmesini ve 18.yüzyılın ortalarına kadar üst düzey bir Levanten'in öğretiminde zorunlu ders olduğu için İtalyancayı iyi bilmesini onun Levanten olmasıyla bağdaştırmaktadır (Beşenkovski, 1974: 192).

Muhtemelen Rusya'ya yeni adım attığı sırada annesine ve gerek İstanbul'daki gerekse İzmir'deki akrabalarına yazdığı mektuplara göre, Emin'in Osmanlı Türkiye'siyle olan bağları, sanılandan daha sıkıdır. Annesine yazdığı mektuptan, annesinin adının Rukiye Laden olduğu ve İstanbul'da yaşadığı, her zaman sağlık haberlerini beklediğini dile getirdiği birkaç kız ve erkek kardeşinin bulunduğu anlaşılmaktadır. Emin annesine sağlığının yerinde olduğunu, her ikisinin de onun yaşamasını istedikleri Rusya'ya geldiğini ve burada devlet hizmetine girmeyi umut ettiğini bildirmektedir. Bunların yanı sıra mektubun başlangıç bölümü, bizim açımızdan, Rus araştırmacıların pek fark edemeyeceği bir detayı içermektedir. Emin, mektubuna önünde saygıyla eğildiği annesinin *ellerinden öpmekte* olduğunu bildirerek başlar (Beşenkovski, 1974: 191). Bir büyüğün ellerinden öpmek Türk kültürüne özgüdür ve Emin'in mektubuna bu

şekilde başlaması, yabancı kökenine rağmen onun Türk geleneklerini benimsediğini göstermektedir. Türkiye'ye yollanan mektuplardan bir tanesi yine İstanbul'da yaşayan akrabası Emine Laden'e, diğer ikisi ise İzmir'e soyadları Melement olan Hasan ve Mehmet ağalara yazılarak *Cezayirli Muhammed Ali* adıyla imzalanmıştır (Beşenkovski, 1974:191). Rusya'nın Türkiye'deki elçisi Obreskov'un ülkesine bildirdiği üzere, Emin'in yazdığı mektup birkaç ay önce öldüğü için annesinin eline geçmemiştir. İş başvurusunda anlattıkları Rus makamlarına fazlaca hayal ürünü geldiği için, Emin'in dilekçesini kabul eden kont Vorontsov, Rus elçisi Obreskov'dan Emin'in anlattıklarını doğrulamasını ve hakkında bilgi vermesini istemiştir. Obreskov verdiği yanıtta, Emin'in annesine yazdığı mektubun kendisinde olduğunu, önce mektubu akrabalarına teslim etmeyi düşündüğünü ancak Emin'in Rusya'da nerede yaşadığı ve ne yaptığı konusunda merak duyabilecekleri için vazgeçtiğini bildirmektedir. Ayrıca Emin'in nasıl bir kişi olduğunu bilmediğini de vurgulayan Obreskov, Rus makamlarını, onu devlet hizmetine kabul ederlerse Türkiye'yle ilgili her alandan hatta sınırdan bile uzak tutmaları ve Türkiye'yle yapabileceği tüm yazışmaları engellemeleri konusunda uyarır (Beşenkovski, 1974:193).

Emin, Rus devleti tarafından işe kabul edilinceye kadar geçimini önüne rastlantıyla çıkan işlerden elde ettiği paralar ve ülkeye gelen yabancılara verilen elli rubleyle sağlar. Obreskov'dan gelen bilgiler sonucunda Emin öğretmen olarak Kara Harp Okulu'na girer, buradan dışişlerine çevirmen olarak geçerse de üst makamlar tarafından teğmenlik rütbesinden ileriye gitmesi engellenir. (Beşenkovski, 1974: 193)

Arzumanova tarafından bulunan arşiv belgelerinden, Emin'in geçim sıkıntısının hiçbir zaman sona ermediği anlaşılmaktadır. Emin, 1762'de çar II. Petro'ya aylığının artırılmasını istediği bir dilekçe verir. Dilekçede Latince, İtalyanca, İspanyolca, Portekizce, İngilizce, Lehçe ve Rusça çeviri yaptığı halde yılda yalnızca yüz elli ruble aldığını, yabancı olan pek çok kişinin Rusya'da kısa bir süre önce çalışmaya başlamalarına rağmen kendi ülkelerinde kazandıkları rütbeleri burada da koruduklarından, Ukraynalı ve yalnızca dört dil bilen bir öğrencinin bile üç yüz ruble aldığından yakınmakta, aylığının dört yüz rubleye çıkarılmasını istemektedir. Emin, çarı ikna edebilmek için Osmanlı Türkiye'sindeki albaylık rütbesini bırakıp yaşamını tehlikeye atarak büyük bir sadakatle bağlı olduğu Rusya'ya geldiği ve Ortodoksluğa geçtiği gerçeğini de dile getirir. Eğer bu görevde rahat yaşamasını sağlayacak bir ücret verilmeyecekse, daha iyi ücret alabileceği başka bir devlet görevine gönderilmeyi kabul edeceğini ekler. Dilekçesi üzerine kont Vorontsov, Emin'in aylığının üç yüz rubleye çıkarılmasını ve dışişlerinin kamu diplomasisi bölümünde çalıştırılmasını emreder. Böylece Emin, Rus makamlarınca bir dil sınavına tabi tutulur. Zira Ruslar bu garip İstanbullunun belirttiği dilleri gerçekten bilip bilmediğinden emin olmayı istemektedirler. Dışişlerine çağrılan Emin'e Rusçadan İtalyanca, Portekizce, Lehçe ve Latinceye, başta İtalyanca olmak üzere bu dillerden de Rusçaya çevirmesi için çeşitli makaleler verilir. Türkçe çeviri ise, bu dilde yalnızca konuşabildiği gerekçesiyle Emin tarafından reddedilir. Ancak kamu diplomasisi bölümü kont Vorontsov'un emrini göz ardı edecek ve sınavdaki başarısına rağmen özgeçmişinin sıra dışılığını, yabancı uyruklu oluşunu ve bölümde zaten çevirmenler bulunduğunu

bahane ederek Emin'i göreve almayacaktır. Emin'in başvurusu, dışişlerine bağlı olan Kara Harp Okulu ve Güzel Sanatlar Akademisinde İtalyanca öğretmenliği yapmaya devam etmesi ve aldığı yüz elli rubleye ek yılda yüz ruble daha alması kararıyla sonuçlanır (Beşenkovski, 1974:183-184). Emin 1762-1764 yılları arasında öğretmen olarak çalışırken Fransızca hazırladığı İtalyanca ve İtalyanca hazırladığı Rusça gramer kitapları yazar, Fransızca İtalyanca bir sözlük kaleme alır. Yazarın bu gayreti aylığına elli rublelik bir artış getirir (Beşenkovski, 1974:194).

Tüm bunlar borç içindeki Emin'in parasal sorununa çözüm getirmeyecektir. "Tüccarlar devletin ruhu, kentin süsü ve çıkarıdır" (Blagoy, 1974:370) diyen Emin, çareyi Rusya'da I.Petro zamanında doğan bu sınıfta arayacaktır. Beşenkovski makalesinde Emin'i borç para almak konusunda *olağanüstü bir figür* olarak nitelerken, 1763-1765 yıllarında borçlu olduğu kişilerin uzun bir listesini de yapar. Bu, çoğunluğunu tüccarların oluşturduğu on bir kişilik uzun bir listedir. Emin'in bu kişilere, 1763-1764 yıllarında yaklaşık dokuz yüz yirmi yedi rublelik borcu vardır (Beşenkovski, 1974:194). Sanatçı durumunu "Femistokl'un Maceraları"nda yer alan satırlarda şöyle aktarmaktadır: "Aldığım aylık, açlığımı bastırmak bir yana daha da artırıyordu; o zamanlar, bir lokma ekmeği nereden bulacağımı bilmeden yazma konusunda alıştırmalar yapmaya başladım" (Beşenkovski, 1974:194).

Edebiyat dünyasına girmesi umut ettiğinin aksine Emin'e maddi anlamda yarar sağlamadığı gibi, yeni bir külfet getirir. Zira bu kez de yazdıklarının yayımlanması için paraya ihtiyacı vardır. Yayımlananların ise beklenenden düşük fiyata satılması, yayımcıya olan borcun üstüne yeni bir borç oluşturur. 1764'de II.Yekaterina'ya yazdığı rica mektubunda hem yazdıklarını yayımlayabilmesi, hem de yukarıda sözü edilen borçların kalanını ödeyebilmesi için dört yılda iade edeceği bin ruble talep etmektedir. II.Yekaterina bu talebi 27 Kasım 1764'de: "Emin'e borç olarak dört yıl içinde geri ödemek üzere bin ruble verilecektir, ayrıca ikramiye ödenmesi için yapmaya söz verdiği her yeni çeviri tarafıma haber verilecektir" (Arzumanova, 1961:185) sözleriyle onaylar. Emin'in ticarete yeteneği ve elbette her şeyden önce Rusya'da yazar olarak elde ettiği ün o kadar etkileyicidir ki, Peterburg'lu tüccar Kopnin henüz kaleme alınmamış olan yapıtlarının yayın hakkını yazardan yaklaşık sekiz bin rubleye satın alır. Ancak Emin verdiği sözü yerine getiremeyecektir, çünkü 16 Nisan 1770'de tam olarak ne olduğu bilinmeyen bir hastalık nedeniyle otuz beş yaşında ölür (Beşenkovski, 1974:195).

Rusya'daki varlığını rahatça sürdürebilmesinde edebiyatın Emin'e çözüm olmadığı biyografisinden de anlaşılacağı gibi bir gerçektir. Ancak Emin'in, 18.yüzyıl Rus edebiyatına düzyazı alanında yepyeni bir soluk getirdiği de o kadar gerçektir. Emin, Rus halkının soylu kesim dışında kalan kısmının çoğunluğu temsil ettiğini ve dönemin hâkim edebiyat anlayışının bu çoğunluğa uzak kaldığını görebilmiştir. Böylece bu geniş kitleye seslenen, macerayla aşkın iç içe geçtiği, okuyucunun belki de asla gidemeyeceği egzotik ülkeleri fon haline getirerek kendi başından geçenleri olay örgüsüne kattığı ve incelikten yoksun (Alpatova T.A., 2012:86) ama sıradan Ruslar için okuması zevkli bir Rusça kullandığı roman türü oluşturmuştur. İstanbullu Emin, dönemin otoriter şairleri

tarafından küçümsenen bu düzyazı türüyle, Rusya'da roman sanatının temellerini farkına varmadan atan ilk edebiyatçılardan olmuştur.

KAYNAKÇA

Alpatova, T.A. (2012). *Problema transformatsii individualnoy biografii v hudojestvennoe povestvovanie (Roman F.A.Emina "Nepostayannaya fortuna ili pohojdenie Miramonda").* Elektronnıy jurnal "Vestnik Moskovskogo gosudarstvennogo oblsstnogo universiteta". 3. s. 83-89.

Arzumanova, M. (1961). *Novoe o F. Emine,* Russkaya Literatura, No:1. İzd. Akademiya Nauk SSSR. Leningrad. s.182-186.

Beşenkovski, Ye.B. (1974). *Jizn Fyodora Emina.* XVIII vek. Sbornik 9. İzd. "Nauka" Leningradskoe otdelenie. Leningrad,. s. 186-203.

Blagoy, D.D. (1955). *İstoriya russkoy literaturı XVIII veka.* Gosudarstvennoe Uçebno-Pedagogiçeskoe İzdatelstvo Ministerstva Prosveşçeniya RSFSR. Moskva.

İnanır, Emine. (2008). I.Petro ve II.Yekaterina'nın Kanatları Altında XVIII.yy.Rus Edebiyatı, İskenderiye Yayınları.

Lyaşçenko, A. (1898). *Publitsistiçeski element v romanah F.A.Emina. K istorii russkago romana*. Tipo-litografiya R. Golike. S.-Peterburg.

Tsimmerman, A. (1912). *Emin Fyodor Aleksandroviç*. Russkiy biografiçeski slovar, t.24. Tipografiya Glavnago Upravleniya Udelov. S.-Peterburg. s. 228-230.

Abstract

A WRITER FROM ISTANBUL WHO SERVED THREE TSARS

Fyodor A.Emin is one of the most interesting writers of the 18th century Russian literature, because when he came to Russia and began to live there it was not well known where he was born and who he was. The famous writer and journalist Novikov and the publisher Kopnin who were his contemporaries tried to write Emin's biography on the basis of his works and on what he had told them. But the Soviet researchers Beshenkovsky and Arzumanova found several documents in the Russian government archives, which proved that Emin's ancestors were from Poland and they migrated to Ottoman Turkey. According to these documents, Emin, who had to become a muslim, couldn't continue to live in Istanbul as an Otoman soldier because of some uncertain reasons and went to Russia. He lived in Russia until the end of his life serving three tsars. Emin as

an immigrant was always in need of money and in debt. Several times he wrote official letters to the tsars about his insufficient salaries. At the end Catherine the Great lent him money, and asked to be notified about his every future translation, which would pay back the debt, given by her. Besides, Emin tried to find a kind of solution in the literature life by publishing novels, which were very attractive for the Russian people. In spite of his short literature life and learning Russian quite late, Emin had managed to become a very productive and popular adventure-romance novel writer among the ordinary people. Today Emin from Istanbul is considered to be one of the founders of the Russian novel.

Key Words: Fyodor A.Emin, 18th century Russian literature, Novikov, Kopnin, Beshenkovsky, Arzumanova

Özet

ÜÇ ÇARIN HİZMETİNDE BİR İSTANBULLU

Fyodor A.Emin, 18.yüzyıl Rus edebiyatının en ilginç yazarlarındandır. Çünkü Rusya'ya geldiği ve burada yaşadığı süre içinde, nereli olduğu ve kim olduğu konusunda kesin bilgi elde edilememiştir. Çağdaşları olan gazeteci ve yazar Novikov'la yayıncı Kopnin, edebiyat çalışmalarından ve kendilerine anlattıklarından yola çıkarak Emin'in biyografisini oluşturmuşlardır. Ama Sovyet araştırmacılar Beşenkovski ve Arzumanova, devlet arşivlerinde Emin'in atalarının Polonya'dan gelerek Türkiye'ye yerleştiklerini kanıtlayan belgeler bulmuşlardır. Bu belgelere göre Müslümanlığı kabul eden bir yeniçeri olarak Emin bilinmeyen bazı nedenlerle İstanbul'da yaşamaya devam edememiş ve Rusya'ya gitmiş, burada ölünceye kadar üç çar için çalışarak yaşamıştır. Emin göçmen olarak Rusya'da parasal sorunlarla uğraşmak zorunda kalmış ve üç çara maaşının azlığından yakındığı dilekçeler yazmıştır. En sonunda II.Yekaterina Emin'e borç vermiş ve bu borç karşılığında gelecekte yapacağı çeviriden bizzat haberdar edilmeyi istemiştir. Emin ayrıca sıradan Rus okuyucusunu cezbeden romanlar yazarak, parasal sıkıntılarına edebiyat aracılığıyla çözüm getirmeye de çalışmıştır. Emin, kısa edebiyat yaşamına ve Rusçayı sonradan öğrenmesine rağmen üretken bir edebiyatçı ve sıradan halk arasında popüler bir macera romanı yazarı olabilmiştir. Bugün İstanbullu Emin, Rus romanının kurucularından biri olarak kabul edilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Fyodor A.Emin, 18.yüzyıl Rus edebiyatı, Novikov, Kopnin, Beşenkovski, Arzumanova